

Dr. HOFMANN KÁROLY.

1839—1891.

Sajgó szívvel emlékezem meg ama pótolhatatlan veszteségről, mely nemcsak a magy. kir. földtani intézetet, hanem az összes magyar geologkart ép úgy, mint az általa művelt tudományágot 1891 február hó 21-én érte, midőn agyszélhűdés következtében örökre megszűnt dobogni szeretett kartársunk nemes szíve.

Alig lépven túl egy pár hónappal 51-ik életkorát, már is vissza kelle adnunk a földnek a mi testében porból volt, pedig mily sokat és gyönyörűt reményelhattünk az eddigin kívül még ezentúl mély és alapos tudományától, az egybegyűjtött tapasztalatok gazdag tárházából merítő példás szorgalmától.

Ritka készültséggel lépven szabadon választott életpályájára, nála nagy mérvben nyilvánultak a valódi tudós tulajdonságai. Szívjóság, nemes gondolkozás és fellépésében rendkívüli szerénység tulajdonságai voltak; lekötelező előzekénysége közismert tény; ha most hozzá veszszük ama, magáról teljesen megfelelkező hangyaszorgalmat, mellyel kötelezettségén messze túl feladatát, egyedül a tárgy iránt való szeretet által lelkesítve, évek hosszú során át szakadatlanul teljesíté, akkor érthető azon tisztelet és ragaszkodás, melylyel személye iránt mindazok viseltettek, a kiknek szerencséjük volt dr. HOFMANN KÁROLY-lyal érintkezésbe lépve, őt közelebbről ismerhetni.

Dr. HOFMANN KÁROLY 1839 november 27-én született Ruszkabányán, az akkorában még katonai végvidéken, a mostani Krassó-Szörény megyében, hol atyja, az 1883-ban 85 éves korában Budapesten elhalt HOFMANN ZAKARIÁS, az ottani vas- és ólombányák társtulajdonosa volt.

Az első oktatást a szülői háznál nyerte, később pedig Bécsben a landstrassei és wiedenai főreáliskolákat látogatta.

Az 1856—57. évben a bécsi műegyetem technikai osztályában, a következő évben pedig a badeni nagyhercegség karlsruhei mechanikai-technikai iskolán folytatta tanulmányait, mint rendes hallgató.

Karlsruheből a szászországi Freibergbe ment, hol a bányászakadémián még 1858 őszén iratkozott be, szándéka lévén a bányászati és kohászati szakokban magát kellőleg kiképezni. Az 1858—60. években a freibergeri bányászakadémián vala elfoglalva, hol BREITHAUPT és COTTA akkori tanárjai előadásai nagy mérvben fokozták érdeklődését az ásványtan és geologia iránt, még pedig olyannyira, hogy további elméleti törekvéseit különösen ez utóbbi tudományoknak kívánván szentelni, vágya immár oda irányult, hogy a vegy- és természettanból minél alaposabb ismeretekre tegyen szert.

E célból 1860. év őszén a heidelbergi egyetemet kereste fel, hol mint studiosus philosophiæ iratkozván be, 1863 tavaszáig tartózkodott.

Ez időben szintén teljes erővel azon volt, hogy szaktudományaiban ismeretei folyton gyarapodjanak, mire BRONN és BLUM részletes előadásai bő alkalmat nyújtottak neki, a mint nem mulasztotta el ismereteit geologiai kirándulások útján, melyeket a szünidők alatt az Eifel, Schwarzwald, Odenwald és egyéb geologiai tekintetben érdekes németországi vidékekre tett, öregbiteni.

Heidelbergben azonban különösen foglalkozott a vegy- és természet-tannal, BUNSEN és KIRCHHOFF tanárok vezetése alatt, s az utóbbi különös előzékenysége folytán annak saját fizikai műszobájában dolgozhatott. Ekkor végezé ő ama megfigyeléseket, melyekről G. KIRCHHOFF a berlini Akademiában 1862 nov. 20-án tartott felolvasásában megemlékezik,¹ a mint ugyan-csak még Heidelbergben való tartózkodása idejében készíté elő ama dolgozatát, melyet azonban csak később fejezhetett be, s melyet 1868-ban THAN KÁROLY terjesztett a magyar tudományos akadémia elé,² s mely *Ueber Wechselersetzung beim Mischen von Salzlösungen und über die Dichtigkeits- und Brechungs-Verhältnisse einiger wässrigen Salzlösungen bei verschiedener Concentration* czím alatt közöltetett.³

1863 január 29-én bölcsészeti tudorrá avattatott fel s Heidelberget elhagyván, még az utóbbi év nyarán Bécsbe ment az ottani földtani intézethez s az igazgatóság engedélyével augusztus és szeptember havában részt vett a Vág völgyében HAUER FERENCZ és STACHE GUIDO oldala mellett a III. felvételi osztály működésében. Még 1863 őszén pályázott a budai műegyetemnél megürült ásvány- és földtani tanszékre, melyre Ő császári és apostoli királyi Felségének 1864. évi augusztus 6-án kelt legmagasabb elhatározásával rendes tanári minőségben ki is neveztetett.⁴

¹ G. KIRCHHOFF. Untersuchungen über das Sonnenspectrum und die Spectren der chemischen Elemente. II. Th. (Abhandl. d. kön. Akad. d. Wissenschaften zu Berlin, 1862.) Berlin 1863.

² A magy. tud. akadémia értesítője. II. évfolyam 46. l.

³ POGGENDORF's Annalen Bd. 133, p. 575—622.

⁴ Magyar királyi helytartótanács 62577/1864. sz.

Innen kezdve tehát szabadon választott pályáján tanári minőségben szolgálta hazáját, de ösztönözve azon törekvés által, hogy helyének minél tőkéletesebb betöltése végett ismeretkörét még inkább szélesbitse és kiegészítse, 1867 április havában azon kéréssel járult a vallás- és közoktatási m. k. minisztérium elé, hogy neki külföldre való utazhatás végett a tanév végétől számítandó két évi szabadság engedélyeztessék, szándéka lévén tanulmányozni a külföld szakmájába vágó múzeumjait és földtani intézeteit. Hosszabb ideig óhajtott Berlinen kívül nevezetesen Königsbergben tartózkodni, hogy az utóbbi helyen NEUMANNnak fizikai laboratóriumában dolgozhassék és előadásait hallgathassa, különös tekintettel a kristályfizikára.

Még mielőtt az egy évi tartammal engedélyezett, külföldi utazásra szánt szabadságát megkezdé, a magyarhoni földtani társulat megbízásából megvizsgálta a zsilvyölgyi szénmedenczét, melynek szorgalmas kidolgozását azután szabadsága alkalmával Berlinben végzé.¹

1868-ban GOROVE ISTVÁN, akkorában földmivelés-, ipar- és kereskedelmi m. k. miniszter addig is, míg egy önálló m. kir. földtani intézet szervezése iránt megtehetette az intézkedést, egy külön magyar földtani osztály felállítását határozta el. szándéka lévén evvel, kezdetleg egyetemben a bécsi cs. k. földtani intézet részéről szintén Magyarországon dolgozó két osztályával, ugyancsak még 1868 nyarán folytatni az országos földtani felvételeket. Csakis természetes, hogy a tervbe vett nagy munka keresztülvitelénél oly jeles szakember, mint dr. HOFMANN KÁROLY, el nem kerülhetne az illető körök figyelmét s így az utóbbi 1868. évi július hó 5-én 446/eln. sz. alatt GOROVE által a magyar földtani osztály működésében való részvételre szintén meghívatott.

Dr. HOFMANN KÁROLY nem késett e felszólításnak eleget tenni s így 1868 nyarán és őszén már mint a magyar földtani osztály buzgó tagját láthattuk őt fáradtságot nem ismerő kitartással végezni feladatát, t. i. Budapest környéke Duna jobbparti része földtani viszonyainak tanulmányozását és térképezését, mely munkálkodásában győrekezik ama örökbecsű, alapos dolgozatok egy része, melyek a magy. kir. földtani intézet kiadványaiként kerültek napfényre.

A következő évben a magy. kir. földtani intézet állíttatván fel, az ennek keretében szervezett második főgeológiai állására a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi m. k. minisztériumnak 1869. évi december hó 22-én kelt 22876. sz. rendeletével dr. HOFMANN KÁROLY neveztetett ki, a mint azután 1872 november hó 23-án kelt 11880 sz. alatt az intézet első főgeológiai állására léptettetett elő 1800 frt évi fizetéssel és 400 frt lakpénzzel, mihez

¹ Dr. HOFMANN KÁROLY. A zsilvyölgyi szénteknő. (A magyarhoni földtani társulat munkálatai V. kötet. 1—57. l.)

1882. év óta ötödéves, évi 100 frt korpótlék élvezete járult, még pedig elhaltáig egészben 400 frt.

Mint főgeológ lépett 21 évvel ezelőtt az intézet kötelékébe s mint ilyen dült ki az élők sorából, de azért dr. HOFMANN KÁROLY egyedül a szakmájához való szeretet által lelkesítve, kötelességét, sőt ennél többet, az utolsó perczig ép oly odaadással teljesíté, mint az intézethez való belépte idejében.

Dr. HOFMANN KÁROLY mint szakférfi a legjobb hirnévnek örvendett, úgy a hazában mint a külföldön, s erre valóban érdemessé tette magát dolgozatainak belértéke és alaposága által. Az irodalom a már fentebb említettekén kívül még számos kiváló dolgot köszön neki, melyek közül az intézetünk közleményeiként megjelentek :

1. *A Buda-Kovácsi-hegység földtani viszonyai.* (Évkönyv I. k. 1871.)
2. *Adalék a budai-kovácsi hegység másodkori és régibb harmadkori képződései puhány-faunájának ismeretéhez.* (Évkönyv II. köt. 1874.)
3. *A déli Bakony bazalt-kőzetei.* (Évkönyv III. köt. 1875—8.)
4. *Jelentés az 1882. nyarán Szatmármegye délkeleti részében foganatosított földtani részletes felvételekről.* (Évi Jelentés 1882-ről. Budapest 1883.)
5. *Jelentés az 1883. év nyarán a Duna jobb partján Ó-Szőny és Piszke közt foganatosított földtani részletes felvételekről.* (Évi Jelentés 1883-ról. Budapest 1884.)
6. *Földtani jegyzetek a preliúcai kristályospala-sziget és az éjszak és dél felé csatlakozó harmadkori vidékről.* (Évi Jelentés 1885-ről. Budapest 1886.)
7. *Jelentés az 1886. év nyarán Szolnok-Doboka megye ÉNy-i részében végzett földtani részletes felvételekről.* (Évi Jelentés 1886-ról. Budapest 1887.)

A magyarhoni földtani társulatnál közöltettek :

8. *A szigligeti bazalt-tuffok és a leányvári bazalt-breccia palagonit tartalmáról.* (A magy. földt. társ. munkálatai IV. köt. 36. l. Pest 1868.)
9. *Az erdélyhoni Zsily-völgy harmadképleti szénmedenczéjének a magy. földtani társulat meghagyásából történt földtani megvizsgálása feletti jelentés.* (Munkálatok IV. köt. 57. l. Pest 1868.)
10. *A zsily-völgyi szénteknő,* (Munkálatok V. köt. 1. l. Pest 1870.)
11. *A Lystriodon splendens új lelőhelye Erdélyben.* (Földtani Közöny I. 3. l. Pest 1872.)
12. *Ásványtani közlemények a Vihorlat-Guttin trachythegységnek keleti részéből.* (Földtani Közöny II. 71. l. Budapest 1873.)
13. *A Vihorlat-Guttin hegység némely quarcztartalmú trachytjának plagioklas kristályairól.* (Földtani Közöny III. 80. l. Budapest 1874.)

14. *A déli Bakony bazaltjai.* (Földtani Közlöny IV. 303. l. Budapest 1874.)

15. *Jelentés az 1878 nyarán Szilágymegye keleti részében tett földtani részletes felvételekről.* (Földtani Közlöny IX. 167. l. Budapest 1879.)

16. *Megjegyzések trachytanyagok a hazai ó-harmadkori lerakódásokban való előfordulására nézve.* (Földtani Közlöny IX. 406. l. és pótlék 485. l. Budapest 1879.)

17. *Buda vidékének némely ó-harmadkori képződéséről.* (Földtani Közlöny X. 245. l. Budapest 1881.)

18. *Jelentés az 1881-iki évben az éjszak-nyugali erdélyi határhegységben és környékén tett földtani részletes felvételről.* (Földtani Közlöny XI. köt. 244. l. Budapest 1881.)

Külön kiadványként megjelentek:

19. *Geologisches Gutachten über den Montan-Besitz der Krapinaer Bergbau-Unternehmung.* Agram 1883.

20. *Bericht über das Braunkohlen-Vorkommen von Ugljevik und Umgebung unweit Bjelina in Bosnien.* Budapest 1881.

E sorozathoz még egyéb, rövidebb közlemények csatlakoznak, melyek külföldi folyóiratokban, mint a *Verhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt*, vagy pedig a *Zeitschrift der deutschen geologischen Gesellschaft* (29. köt. 1877. 185. l.) stb. jelentek meg, a mint ő végezte revízióját a *Jelen Geológiája* című munkának, melyet a kir. magy. természettudományi társulat PETROVICS GYULA által lefordítva 1873-ban kiadott. Dolgozatai jó részben úgy magyar, mint német nyelven jelentek meg s így a hazain kívül a világirodalom kincseivé is váltak.

Külön meg kell emlékeznünk ez alkalommal azon elhervadhatlan érdemeiről, melyeket dr. HOFMANN KÁROLY az országos részletes földtani felvételek körül a térképészeti téren szerzett magának. Az ő lelkiismeretes, buzgó és szakavatott eljárása e téren oly remek alkotások elé állít bennünket, hogy ezek örökké a hazai geologia büszkeségét fogják képezni.

A magy. kir. földtani intézet megszilárdítása és fejlesztése mindenkor forró óhaját képezte s ez irányban szintén kiváló érdemei vannak. Gyűjteményeink tetemes részének mintaszerű rendezése és felállítása szép levelet képez érdemkoszorújában; a mint ismeretei gazdag tárházából mindig készségesen támogatá fiatalabb kartársait, úgy az intézetben, mint azon kívül is.

Elköltözött, szeretett barátunktól kéziratban még egy becses dolgozat maradt vissza, mely a pécsi hegység általa fölfedezett közép neocombeli lerakódások kövületeit tárgyalja, s mely munkát ő még életében közel befejezettnek nyilvánított, ezt akadémiai székfoglaló munkájának szánván. A mint csakis fájdalommal telt szívvel tekinthetem ama ^{16. zóna} ~~XXIX. rov.~~ jelű, *Gaura és Galgó vidékét* ábrázoló 1:75,000 méretű geologiai térképet,

melynek a közlésre szánt kisebbitésének felejthetlen barátunk és kartársunk még élte utolsó napjait is szentelé. Ez utolsó műve, melyet még maga készített el közlésre, reánk nézve valóban ereklye értékű.

Dr. HOFMANN KÁROLYban a m. kir. földtani intézet legszebb díszét veszíté, a ki már az ő fennkelt szellemű gondolkozása és önzetlen eljárása következtében kiérdemelte azt, hogy emlékét szívünkben életünk végéig megőrizzük, s a mint az ő tevékeny élete széles nyomokat hagyott hátra hazánk geologiai ismereteinek fejlődésében, úgy az ő egyénisége és nemes törekvése mindörökké mintaképül szolgálhat.

Budapest, 1891 márczius havában.

Böckh János.